

TĒ 23 CHIUⁿ CHHÔNG-SIONG

Tī chit chiuⁿ ê lai-bīn beh kóng-khí bô-tiuⁿ-tí tú-tiòh ê siong, í-kip i-seng chhiú-sút ê siong. Lâng nā pòah-tó, á-sī hō lâng phah-tiòh, hit ê siū-siong ê só-chāi, nā phê-hu bô phòah, kiò-chòe chhò-siong (挫傷, *contusion*). Tī phê-ē ê kiát-tè-chit-lai ū mng-sòe-huih-kng, chiah-ê òe choah-tng, chhut tām-pòh huih tī phê-ē. Chit ê huih nā khah chōe kiò-chòe huih-chéng (血腫, *haematoma*). Nā-sī khah chíó, hit ê phê ê sek-tī tãi-seng sī σ, kàu chiáh-khún-sòe-pau khip-siu tī huih-nih, hit ê sek chiū piⁿ-chiáⁿ ng; koh bô kú òe chiàu-gòan. Chit-ê kiò-chòe phê-ē-ek-huih (皮下溢血, *echymosis*).

Chhông-siong (創傷, *wounds*) khah-siông hun chòe sì khoán :

1. Tē it sī koah-siong (incised wounds). Hit ê siong kap to koah-tiòh-ê sio-chhin-chhiūⁿ, chiū-sī hit hō chhiú-sút-ê. Siong-chhùi chōe-cháⁿ, khui-khui, gâu chhut-huih.
2. Tē jī chiū-sī chhò-lih-siong (挫裂傷, *lacerated wounds*). Siong-chhùi lóng bô chōe-cháⁿ, chhin-chhiūⁿ hit hō hō ki-khì phah-tiòh, á-sī teh-tiòh, hit khoán. Phê-hu kap tī piⁿ-á ê chō-chit siū-tiòh siong, tãi-khai hoat-iām iā sī khah tâng. Bô sím-mih chhut-huih, in-ūi huih-kng sī choah-tng, m-sī koah-tng, só-í huih-kng ê lai-bīn-mòh òe kiu-khì, huih chiū khah bô lâu chhut phê-gōa, m-kú chin chōe huih lâu-jip kiát-tè-chit ê lai-bīn.
3. Tē saⁿ sī táⁿ-phah-siong (打撲傷, *contused wounds*). Siū-siong ê só-chāi, m-nā phòah-lih, hit si-piⁿ iā lóng siū-siong, chiū-sī hit hō chhin-chhiūⁿ hō tâng ê mih phah-tiòh-siong hit khoán. Chit khoán kap tē jī chha-put-to saⁿ-chhin-chhiūⁿ.
4. Tē sì sī chhi-siong (刺傷, *punctured wounds*). Chiū-sī òng to-chhiuⁿ chhák-tiòh siong hit hō. Hit ê siong ū-sī chin chhim, òe hō hit ê láng lai-bīn ê só-chāi chhut-huih. Chit khoán-ê, ū-sī put-chí gúi-hiám, in-ūi òe siong-tiòh khah chhim ê huih-kng, sîn-keng, á-sī chōng-khì.

Iā ū koh chit khoán ê siong, chiū-sī hō chhèng phah-tiòh ê siong, kiò-chòe chhèng-siong.

Bô-tiuⁿ-tí tiòh-siong ê phòah kang, kap i-seng chhiú-sút ê siong, ū chit-ê tē it iàu-kín ê hun-piat, in-ūi bô-tiuⁿ-tí lai kui kang, khah chōe sī bô chheng-khì ê mih lai siong-tiòh, òe hō tók mih cháu-jip siong-chhùi. Koh tiòh-siong ê phê, in-ūi bô tiuⁿ-tí, iā tek-khak bô sím-mih chheng-khì. Só-í bô tiuⁿ-tí lai tiòh-siong-ê, nā bô sió-sím òng siau-tók-iòh-chúi lai sóe, sī chin khòai piⁿ-chiáⁿ láng. Iā nā án-ni sóe, ū-sī bōe bián-tit tiòh piⁿ-chiáⁿ láng.

Chhông-siong ê tī-liâu : Chhông-siong beh hó ê khòai á bān, sī koan-hē chō-chit ê siong khin á tâng, iā chit hāng sī bí-seng-bút ū cháu-jip-khì á-bô.

Tē-it-kí-lú-háp : I-seng ták-ê só ài, chiū-sī chhiú-sút ê siong tiòh chiàu tē-it-kí-lú-háp lai lián-háp. Tī tē 22 chiuⁿ lán ū khòai-kíⁿ kun-bah á-sī phê-bah, siū-siong liáu-āu, chiū ū tiāⁿ-tiòh keng-kè iām-chèng ê khoán-sit, chiū-sī huih-kng tãi-seng tiuⁿ, jiān-āu chiū thêng-teh, huih-lai ê huih-chiuⁿ lâu-chhut-lai, kè bô kú òe chiong siong-chhùi khàm kàu ân-ân bát-bát. Nā-sī siong-chhùi ū chheng-khì chiū òe hō hit ê huih-chiuⁿ sio-liân. Nā bô hit hō bí-seng-bút cháu-jip-khì, iām chiū òe siau, beh [sio-chhùi](#) iā kín.

Taⁿ beh kán-séng pài-liát siong ka-kī chū-jian ê tī-liâu-hoat, chiū-sī siong-chhùi só keng-kè ê sū :

1. Sòe-sòe ê kang hō chhut-huih chhiong-móa.
2. Phòah ê huih-kng hō kiát-tēng ê huih chhông hō bát.
3. Pèh-huih-kiū kap huih-chiuⁿ siām-chhut kàu siong ê piⁿ-á kap huih-tè ê piⁿ-á (tē 191 tô).
4. Pèh-huih-kiū ê tióng-kan ê chiáh-khún-sòe-pau teh chiáh huih-tè kap sí ê chō-chit.
5. Kiat-tè-chit kap huih-kng ê liām-mòh ū chhut kiát-tè-chit-sin-siⁿ-sòe-pau (*fibroblasts*).
6. Siong-chhùi ê piⁿ-á ū mng-sòe-huih-kng. Tùi chiah-ê òe siⁿ sòe-sòe ê âng-liáp [piàn-sòàⁿ](#) tī bah ê téng-bīn, chit hō âng-liáp jip tī hit ê kiát-tè-chit, sin ê sòe-pau chiáⁿ-chòe bah-gê-chō-chit (肉芽組織, *granulation tissue*). Chit ê bah-gê-chō-chit chiām-chiām tōa-khí-lai, kàu siong-chhùi tit-tit tīⁿ-khí-lai á-sī lián-háp.

Siong-chhùi nā hó liáu-āu, phê-hu-nih ū kè-khì, chiáⁿ khí ê chō-chit (*scar*).

Nā ài siong-chhùi liām-piⁿ lián-háp, hit ê siong-chhùi tiòh chin chheng-khì, iā tiòh siang pêng hông-háp hō bā (hông-háp chiū-sī thīⁿ ê ì-sù).

Tē-jī-kí-lú-háp : Ū-ê in-ūi siong-chhùi sī bô-tiuⁿ-tí tiòh-siong, á-sī in-ūi chhiú-sút, hit ê bah hō i koah-khí-lai phê-hu bô kàu-giáh thang hông-háp; á-sī in-ūi thiah-lih ê siong; á-sī in-ūi ū bí-seng-bút cháu-jip-khì, hit hō ê iân-kò; chiū bōe liām-piⁿ hō lián-háp-tit. Kíⁿ-nā chit khoán ê siong-chhùi siu-chhùi ê sí, hoat-iām ê khoán-sit, kap tē-it-kí-lú-háp-ê, sī sio-siāng; m-kú sī khah tâng. Siong-chhùi ê piⁿ-á khah khoah, koh chhim, tú-tú chhin-chhiūⁿ téng-bīn só kóng siⁿ bah-gê-chō-chit. Chit ê bah-gê-chō-chit chiām-chiām tùi ē-tóe tit-tit siⁿ, kàu siong-chhùi tīⁿ-khí-lai. Chit ê bah-gê-chō-chit kàu téng-bīn ê sí, hit ê phê tùi piⁿ-á chiām-chiām siu-óa, chiong bah-gê-chō-chit

khàm-teh, piⁿ-chiâⁿ khi ê chơ-chit. Chit ê khi ê sek, gôn-pún sī âng-ê, in-ūi ũ chōe-chōe huìh-kng tī lâi-bīn; m̄-kú āu-lâi sek pēh, kàu pí bah-phê koh khah pēh; in-ūi khi ê chơ-chit kiu-khí-lâi, hit ê sin ê huìh-kng hō i sok-óa chiām-chiām khah sòe, kàu bô khòaⁿ-kìⁿ âng-sek tī-teh.

Chhâ-khó tē-it-kí-lú-háp, pí tē-jī-kí-lú-háp koh khah kín, hit ê khi iā bô chhin-chhiūⁿ tē-jī-kí hiah pháitⁿ khòaⁿ, nā kè khah kú, kiám-chhái ôe chiām-chiām tīⁿ, kàu kap hó-bah píⁿ-píⁿ.

Ū chōe-chōe iân-kò ôe hō siong-chhùi bô chiàu tē-it-kí-lú-háp :

1. Chí huìh bô ôan-chôan.
2. Siong-chhùi bô sôe chheng-khì, bô ēng siau-tòk-iòh ê hoat, tì-kàu chiām-chiām hòa-lâng.
3. Siong-chhùi ê piⁿ-á bô thīⁿ hō bā.
4. Siong-chhùi ê piⁿ-á ũ phah-tiòh, á-sī thoa-tiòh, lâi tì-kàu kún-hū ê kun-bah ũ sún-siong, pāi-hoài.
5. Siong-chhùi ê lâi-bīn ũ bô chheng-khì ê mih, chhin-chhiūⁿ pò-iù, thô-soa, hit hō.
6. Siong-chhùi bô tit-tiòh hó ê chiàu-kò, pòe-iúⁿ.
7. Siū-siong ê lêng ê sin-thé bô ióng-kiāⁿ, á-sī ũ pát hāng píⁿ, chhin-chhiūⁿ thng-jjō píⁿ, á-sī sīn-chōng píⁿ. Téng-bīn só kóng hiah ê iân-kò, ũ-ê i-seng iā bô hoat-tō thang hō i bián-tit, ũ-sī ôe siat-hoat lâi hō m̄-bián

án-ni.

In-ūi kún-óa siong-chhùi ê kun-bah, hō khiú-tiòh, tiòh-siong ê sí, khah chōe ũ bak-tiòh kiaⁿ-lâng, bô chheng-khì ê mih, hō bī-seng-bút jip, ôe hòa-lâng.

I-tī ê sí, tē it iàu-kín m̄-thang hō píⁿ-lâng ê siong thōan-jiám sòe-khún. M̄-thang ēng bô chheng-khì ê chhiú, á-sī bô chheng-khì ê ke-si lâi kháp-tiòh siū-siong ê só-chāi. Nā bô tek-khak chai che sī chheng-khì ê chúi, á-sī ke-si, m̄-thang ēng lâi sôe, á-sī khap-tiòh siong-chhùi. Siong-chhùi eng-kai tiòh sôe hō cháp-hun chheng-khì; só-í tiòh ũ-pī chheng-khì-chú, tiòh-siong ê só-chāi sôe chheng-khì liáu-āu, nā siong-chhùi ũ píⁿ, chiū thang thīⁿ hō óa-lâi; m̄-kú nā bô tek-khak chai siong-chhùi ũ chheng-khì á-bô, chiū m̄-thang ká i thīⁿ hō bát-khì; tiòh ēng iòh-sng chiong siong-chhùi that hō tīⁿ. That ê sí m̄-thang ân.

Sôe siong-chhùi khah-siông ēng ê siau-tòk-iòh-chú chhin-chhiūⁿ ē-tôe : *lotio carbolic* 1—40, *lotio hydrargyri perchloridi* 1—4,000, *lotio lysol* 1—100.

Lūn gōa-kho chhiú-sút ê siong-chhùi, ē-bīn só kì-ê tiòh tì-ì. Gōa-kho siong-chhùi, nā lóng chheng-khì ê chhiú-sút, thang ēng sòaⁿ thīⁿ hō bát, m̄-kú nā bô chheng-khì, m̄-thang thīⁿ bát-bát, sī in-ūi ũ bī-seng-bút tī hit lâi-bīn teh óah, lâi tì-kàu hòa-lâng. Chiah ê bī-seng-bút khah chōe chit pòⁿ sī phū-tô-chōng-kiú-khún (葡萄狀球菌) kap lián-só-chōng-kiú-khún (連鎖狀球菌). Bī-seng-bút ũ-ê tī huìh-nih, ũ-ê tui khong-khì ê tiong-kan thōan-jiám jip tī pau bô bát ê siong-chhùi, á-sī tui i-seng chō-chhiú ê chhiú, kap ke-si, iā ôe jip-khì. Huìh ê tiong-kan khah chió bī-seng-bút, khong-khì nā tiām-tiām, á-sī tī gōa-bīn, iā chió-chió ũ hit hō. Án-ni thang chai siong-chhùi í-keng thīⁿ bát-bát ê hòa-lâng, chiū-sī i-seng á-sī chō-chhiú ê chhiú, á-sī só phui-chhut-lâi ê nōa, á-sī só ēng ê mih; hék-chiá píⁿ-lâng ê phê-bah bô chheng-khì, bô lūn tó-lòh chit khoán, lóng ôe tì-kàu bī-seng-bút cháp-jip-khì tī siong-chhùi ê só-chāi.

Só-í i-seng kài tiòh chù-i-ê :

1. M̄-thang hō bī-seng-bút cháp-jip siong-chhùi ê só-chāi.
2. Sī hō siong-chhùi tit-tiòh tú-hó ê pòe-iúⁿ; chhin-chhiūⁿ chiong hit ê siong-chhùi thīⁿ óa-lâi, á-sī ēng hù-bók hō chit ê siū-siong ê só-chāi bōe tín-tāng. Sui-jián ài siū-siong ê só-chāi bōh-tit tín-tāng, m̄-kú píⁿ-lâng ê thong-seng-khu khiok m̄-sī tiāⁿ-tiòh m̄-thang tín-tāng.
3. Éng háp-sek ê hoat-tō hō i lâu lêng huìh. Chit hō chhut chāi i-seng ê ì-sù, ũ-ê ēng, ũ-ê m̄-bián ēng. Nā I-seng siūⁿ chhiú-sút liáu-āu ôe lâu tām-pòh huìh, á-sī huìh-chiūⁿ, kiám-chhái thâu chit jít nng jít, ôe ēng hō i ôe lâu-chhut-lâi ê hoat-tō. Hit hō hoat-tō, ũ-sī ēng mī-se lâi that (phah iòh-sng), á-sī ēng chhiū-leng-kng lâi jip. Chhiū-leng-kng ê piⁿ-á ũ khang. Nā siong-chhùi ũ lêng, á-sī síⁿ lêng-iông, koh khah tiòh ēng chit hō thang hō i lâu-chhut-lâi ê hoat-tō. Chit ê hoat-tō kiò-chòe ín-lâu (引流, *drainage*).

Chhâ-khó bī-seng-bút chòe ài sip-khì, só-í tiòh ēng thang hō i lâu-chhut-lâi ê hoat-tō, á-sī ēng mī-se, mī-hoe, chiong hit ê sip-khì ká i sò-khí-lâi, bī-seng-bút chiū sit-lòh hit ê iúⁿ-chhiⁿ i ê mih. Só-í chhiú-sút chheng-khì-ê, só ēng ê mī-se kap mī-hoe, tiòh ta khah hó. Nā píⁿ-lâng sin-thé ióng-chòng, ôe m̄-bián hō hit ê bī-seng-bút ná síⁿ-thòⁿ. Tui án-ni thang chai iáu-bē ká i chhiú-sút, hō i chiah chu-ióng-liáu kap kiông-chòng-che, ôe hō i ê tì-không-lát khah chōe, hō i khah khòai hó.

Gō-cháp nī cheng iáu-kú bōe hiáu-tit siong-chhùi cháiⁿ-iūⁿ ôe hòa-lâng, sī sím-mih iân-kò. Hit sí i-seng teh chhiú-sút, nā tú-tiòh bô ũn-tōng hòa-lâng chiū liáh chòe kí-kòai, só-í chhiú-sút liáu-āu, chió-chió ũ hó-ê. Nā píⁿ-lâng chhiú-sút liáu-āu bô sí, iā tiòh kè chin chōe jít chiah ôe chiàu gôn. Chhin-chhiūⁿ hiān-sī ēng nng lé-pài-kú, chá ê sí tiòh ēng nng gèh-jít; che m̄-sī in-ūi i-seng ê chhiú-sút ham-bān, sī in-ūi m̄-chai hit ê thōan-jiám ê iân-kò. Hit-tiáp tī tē 1867 nī, chit-ê Eng-kok gōa-kho i-seng, miá kió *Joseph Lister*, ũ soat-bêng siong-chhùi hòa-lâng ê lí-khì. I kóng nā

bî-seng-bút jip tī siong-chhùi òe hòà-lâng, sòa kóng nā bô bî-seng-bút jip tī siong-chhùi bôe hòà-lâng. Tùi hit nî kúi-nā kok ê i-seng ū tit-tit káng-kiù chit hō sū. Hiān-chhú-sī lāng chheng-ho̍ *Lister* hō-chòe kún-sè gōa-kho-hák ê lāu-pē. Hiān-sī ê lāng í-keng chai chit ê thōan-jám ê lí-khì; nā siong-chhùi ū hòà-lâng, kah tōa bīn, sī in-ūi lāng ū chhò-gō, sit chim-chiok. Tāi-khài sī in-ūi pīⁿ-lāng ê phê bô chheng-khì, á-sī òaⁿ pau-siong-liāu ê lāng ê chhiú á-sī ke-si bô chheng-khì, ū thōan-jám ê mih, á-sī mí-hoe hit khoán iáu ū bî-seng-bút bē biát chīn, só-í òe hòà-lâng.

Tē it iáu-kín ê tī-liâu-hoat, bô lūn sím-mih pīⁿ, tiòh sí-siōng òe-kì-tit, chiū-sī pó ê sit-bút, khòai siau-hòa ê chiáh-mih, chù-ì tãi-, siáu-piān, iā hō pīⁿ-lāng hó ê khong-khì; nā ū sím-mih pát mih hoat-tō, òe hō i kah khòaⁿ-òah, hit-ê iā tiāⁿ-tiòh tiòh ēng.

